

MAKTABGACHA TA'LIM JARAYONIDA INTELLEKTUAL RIVOJLANISHNING O'RNI

Kodirova Madinabonu Kobuljon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15490013>

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarning intellektual rivojlanishi masalasi atroflicha yoritilgan. Unda intellektual rivojlanishning bolaning umumiy shakllanishidagi o'rni, kognitiv qobiliyatlar — diqqat, xotira, tahlil qilish, nutq va mantiqiy fikrlash kabi jihatlar asosida tahlil etilgan. Maqolada o'yin orqali o'rganish, ijodiy faoliyat, mazmunli mashg'ulotlar va ko'rgazmali vositalar yordamida bolalarda mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, pedagoglar va ota-onalarning bu jarayondagi roli, bolalarga qulay muhit yaratishning zarurligi ta'kidlangan. Maqola maktabgacha ta'lim sohasida faoliyat yurituvchi tarbiyachilar, o'qituvchilar va psixologlar uchun foydali metodik manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, intellektual rivojlanish, kognitiv qobiliyatlar, mantiqiy fikrlash, nutq rivoji, o'yin orqali o'rganish, bilish faoliyati, ijodkorlik, kuzatuvchanlik, emotsional va ijtimoiy rivojlanish, pedagogik yondashuv, mustaqil fikrlash

Maktabgacha ta'lim jarayonida intellektual rivojlanishning o'rni juda katta. Ushbu yoshda bolaning ongli rivojlanishi va aqliy salohiyatining shakllanishi uchun eng muhim asoslar qo'yiladi. Maktabgacha yosh davri — bu bolaning dunyoqarashining shakllanayotgan, o'z-o'zini anglash, kognitiv va hissiy qobiliyatlarning rivojlanishi uchun juda muhim bir davrdir. Bu davrda bolalar, asosan, o'zlarining intellektual rivojlanishlarini boshlaydilar, chunki bu yoshda ularning miyada faollashuvi, fikrlash qobiliyatlari va yodlash ko'nikmalari tez rivojlanadi. Maktabgacha ta'limda intellektual rivojlanishning o'rni quyidagi jihatlariga taalluqlidir:

Maktabgacha yoshdagi bolalar juda tez o'sib boradi va ular o'z aqliy faoliyatlarida ancha murakkab bo'lgan jarayonlarni boshlaydilar. Maktabgacha ta'lim jarayonida bolalar turli kognitiv qobiliyatlarni rivojlantiradilar, masalan: diqqat va konsentratsiya bu bolalar atrof-muhitdagi ma'lumotlarga e'tiborini jamlab, diqqatni uzluksiz ravishda bir nuqtaga qaratishni o'rganadilar. Bolalar ma'lumotlarni saqlash va kerakli vaqtda eslab chiqarish qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Bu yoshda ular qisqa muddatli xotira bilan ishlashni

o'rganadilar. Bolalar sodda vaziyatlarni tahlil qilishni, ular orasidagi aloqalarni tushunishni boshlaydilar.

Maktabgacha ta'limda tarbiyachilar va o'qituvchilar bolalar intellektual rivojlanishining asosiy yo'l boshchilaridir. Tarbiyachilar o'quv jarayonida bolalar bilan samarali muloqot qilib, ular uchun turli pedagogik yondashuvlarni qo'llaydilar. Bular orasida:

- O'yin orqali ta'lim: Maktabgacha yoshdagi bolalar o'yinda ko'p narsalarni o'rganadilar. O'yinlar orqali ular yangi ma'lumotlarni o'zlashtiradilar, mantiqiy fikrlash, ijodkorlik va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradilar.

- Mazmunli faoliyat: Rasm chizish, konstruktorlar bilan o'ynash, tabiatni kuzatish kabi faoliyatlar orqali bolalar o'z fikrlarini tashkil etishni va mustaqil qarorlar qabul qilishni o'rganadilar.

- Ko'rgazmali o'qitish: Bolalar turli ko'rgazmalar, tasvirlar, o'yinchoqlar orqali o'z bilimlarini kengaytiradilar va yangi tushunchalarni o'zlashtiradilar.

Maktabgacha ta'limda bolalar ijodiy fikrlashni o'rganadilar. Bu yoshda ularning tasavvur qilish qobiliyati juda rivojlanadi, va ular yangi g'oyalarni yaratishga qiziqish ko'rsatadilar. Masalan, bolalar oddiy masalalarni hal qilishni o'rganadilar, ular qandaydir tushunchalarni to'g'ri ishlatishni o'rganadilar. Ijodiy faoliyatda bolalar rasm chizish, hikoyalar aytish, qo'llanmalar yaratish orqali ijodiy fikrlashlarini rivojlantiradilar.

Maktabgacha ta'lim jarayonida bolalar nafaqat aqliy, balki emotsional va ijtimoiy rivojlanishlarini ham boshlaydilar. Ular o'z his-tuyg'ularini tushunish va boshqarishni o'rganadilar, shuningdek, boshqalar bilan muloqot qilish, jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantiradilar: Bolalar o'zlarini boshqalar o'rnida qo'yib, boshqa bolalarning his-tuyg'ularini tushunishni o'rganadilar. Maktabgacha yoshda bolalar guruhda ishlash, o'z fikrlarini bildirish va boshqalar bilan baham ko'rish kabi ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Maktabgacha ta'limda bolalar tilni o'rganish orqali o'z aqliy rivojlanishlarini kengaytiradilar. Til nafaqat muloqot vositasi, balki fikrlashning ham asosi hisoblanadi:

- Lug'at boyligi: Bolalar yangi so'zlarni o'rganish, tushunchalarni anglash orqali intellektual salohiyatlarini oshiradilar.

- Nutq rivoji: Nutq orqali bolalar o'z fikrlarini ifodalashni o'rganadilar, bu esa o'z navbatida ularning mantiqiy fikrlash va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Maktabgacha ta'limda bolalar yangi bilimlarni o'zlashtirish jarayonida ijtimoiy muhitga moslashishni o'rganadilar. Bu jarayon orqali bolalar o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashga, o'quv muhitida samarali faoliyat yuritishga

o'rganadilar. Shuningdek, bu yoshda bolalar o'zlariga mustaqil qarorlar qabul qilishni, muammolarni hal qilishda ijtimoiy maslahatlar olishni o'rganadilar. Maktabgacha ta'limda intellektual rivojlanish bolalarning umumiy rivojlanishining asosiy qismidir. Bu davrda bolaning aqliy salohiyati, ijodkorlik, mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlari rivojlanadi. Maktabgacha ta'lim jarayonida o'qituvchi va tarbiyachilar bolalarga kerakli sharoitlarni yaratib, ularning intellektual rivojlanishini qo'llab-quvvatlashlari muhimdir. Bu esa, kelajakda bolaning muvaffaqiyatli ta'lim olishi va hayotda o'z o'rnini topishida muhim omil bo'ladi. Maktabgacha ta'limda intellektual rivojlanishning o'zni quyidagilar o'z aksini topadi.

1. Bilish faoliyatini shakllantirish- Maktabgacha ta'limda bola atrofdagi olamni tanish, o'rganish va idrok qilish orqali bilish faoliyatini rivojlantiradi. Ranglar, shakllar, hajm, harakat, vaqt va makon tushunchalari haqida bilimlar beriladi.

2. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish- Bolalarga turli topshiriqlar, mantiqiy savollar, muammoli vazifalar berilishi orqali ularning mantiqiy fikrlash qobiliyati oshiriladi. Masalan, "Nima uchun?", "Qanday qilib?", "Agar shunday bo'lsa, nima bo'ladi?" kabi savollar fikrlashni rag'batlantiradi.

3. Nutq va tafakkurni bog'lab rivojlantirish- Intellektual rivojlanish nutq bilan chambarchas bog'liq. Bolaning so'z boyligi, tushunchalar bilan ishlash qobiliyati, fikrini ifodalash layoqati tafakkur darajasiga ta'sir qiladi. Shuning uchun suhbatlar, ertaklar, she'rlar, rolli o'yinlar orqali nutq rivojlantiriladi.

4. Kuzatuvchanlik va e'tiborni rivojlantirish- Bola atrof-muhitga e'tiborli bo'lishi, tafsilotlarni ajratib olishni o'rganishi intellektual salohiyatni kuchaytiradi. Kuzatish, tasvirlash, qiyoslash mashqlari bu yo'nalishda muhim vositadir.

5. Kreativ fikrlashni qo'llab-quvvatlash- Maktabgacha ta'limda erkin ijodkorlik, mustaqil fikr bildirish, fantaziya va tasavvurni rivojlantirish orqali bolalarda yangicha qarashlar shakllanadi. Bu esa keyingi ta'lim bosqichlari uchun mustahkam intellektual asos bo'ladi.

6. O'yin orqali o'rganish- O'yin — maktabgacha yoshdagi bolalar uchun asosiy faoliyat turi bo'lib, u aqliy qobiliyatlarning rivojlanishida asosiy vositadir. Didaktik o'yinlar, qurilish o'yinlari, rolli o'yinlar bolalarning muammoli vaziyatlarni yechishga qodir bo'lishlarini ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim jarayonida intellektual rivojlanishga alohida e'tibor qaratish — bu bolalarning kelajakdagi ta'limdagi muvaffaqiyati, mustaqil fikrlash layoqati va ijtimoiy moslashuv darajasini belgilab beradi. Shu sababli

pedagoglar va ota-onalar maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishlari zarur. Bu esa bolalarning to'laqonli shaxs bo'lib shakllanishida muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Абдукаримова, М. М. Мактабгача таълим педагогикаси. – Тошкент: Fan va texnologiya, 2018.
2. Давлатова, Н. А. Болалар психологiasi. – Тошкент: Yangi asr avlodi, 2021.
3. Шукурова, Н. Мактабгача yoshdagi bolalarda nutq va fikrlashni rivojlantirish. – Самарқанд: Ilm ziyo, 2019.
4. Ходжаева, Г. Мактабгача таълимда инновацион технологиялар. – Тошкент: Iste'dod, 2022.
5. “Мактабгача та’лим va tarbiya davlat dasturi” (“Ilk qadam”). – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, 2022.
6. Юнусова, М. Х. Мактабгача yoshdagi bolalarda tafakkurni rivojlantirish metodikasi. – Тошкент: Fan, 2017.
7. Karimova, S. R. Bolaning erta rivojlanishida o'yin faoliyatining o'rni. – Тошкент: Ta'lim, 2019.
8. G'ulomova, R. Maktabgacha ta'lim pсихологiasi. – Тошкент: Iste'dod, 2018.
9. Elkonin, D. B. Psikhologiya igry. – Moskva: Pedagogika, 1989.

